

Alkon toimija-asetat Alkoholipolitiikka- ja Yhteiskuntapolitiikka-lehtien pääkirjoituksissa 1970–2012

HANNELE PALUKKA & PETRA AUVINEN & TIINA TIILIKKA

Suomi on muuttunut viimeisten 50 vuoden aikana paternalistisesta teollisuusyhteiskunnasta yksilönvapautta korostavaksi palveluyhteiskunnaksi. Alkoholipoliittisessa keskustelussa puolustetaan kuitenkin edelleen vahvasti aktiivista alkoholipolitiikkaa. Valtion alkoholimonopolin puolustaminen tulee esille Alkoholipolitiikka- ja Yhteiskuntapolitiikka-lehtien pääkirjoituksissa vuosina 1970–2012. Jokaisella vuosikymmenellä on ollut oma tapansa puolustaa valtion alkoholimonopolia sekä Alkon asemaa alkoholipoliittisena toimijana.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Alkoholipolitiikka on erittäin ajankohtainen aihe. Sosiaali- ja terveysministeriö aloitti syksyllä 2015 alkoholilainsäädännön kokonaisuudistuksen valmistelun, ja uuden alkoholilain pitäisi tulla voimaan vuoden 2017 aikana. Kokonaisuudistukseen liittyy keskustelu Alkon vähittäismyyntimonopolin säilyttämisestä, säädösten purkamisesta, alkoholijuomien hinnoista, myynnin vapauttamisesta, mainonnan sääntelystä, matkustajatuonnista ja internetin kautta tapahtuvasta alkoholikaupasta. Erityisesti kokoomuksen ja perussuomalaisten kansanedustajat pitävät nykyistä vuodesta 1995 lähtien voimassa ollutta alkoholilakia holhoavana ja sen yksittäisiä säädöksiä vanhanaikaisina. Toukokuussa 2016 kokoomuksen kansanedustaja Jaana Pelkonen ja perussuomalaisten eduskuntaryhmän puheenjohtaja Sampo Terho ilmaisivat tyytyväisyyttään hallituspuolueiden eduskuntaryhmien saavuttamasta yhteisymmärryksestä alkoholilain uudistuksesta, joka toteutuessaan vapauttaa alan sääntelyä ja lisää yksilönvapautta. (Pelkonen 2016; Suomen Uutiset 2016.)

Pääministeri Juha Sipilän hallitus on joutunut vaikean tehtävän eteen. Yhtäältä sen pitäisi mo-

dernisoida vanhentunut alkoholilainsäädäntö ja poistaa turhat säädökset. Toisaalta hallituksen tulisi huolehtia siitä, ettei uusi alkoholilaki kasvata alkoholista aiheutuvia haittoja, jotka paitsi tuottavat inhimillistä kärsimystä myös tulevat yhteiskunnalle erittäin kalliiksi. Terveiden ja hyvinvointin laitos on esittänyt alkoholinkäyttöön liittyvien kokonaishaittakustannusten määrän olleen vuonna 2010 noin 1,3 miljardia euroa, mistä noin miljardi euroa kohdistui valtiolle ja kunnille (Karls-son & al. 2013).

Alkoholista aiheutuvien haittojen vähentämiseksi on Suomessa harjoitettu laajasti päihiteisiin kohdistuvaa tutkimusta, mistä merkittävämpänä mainittakoon Juomatapatutkimukset, joita on toteutettu vuodesta 1968 säännöllisesti kahdeksan vuoden välein. Tutkimuksissa on selvitetty suomalaisten alkoholiin liittyviä asenteita sekä alkoholin käyttömääriä ja -tapoja. (Mäkelä & al. 2010; Huhtanen & al. 2011.) Suomessa on myös pitkä alkoholipoliittisen lehdistökirjoittelun tutkimusperinne. Suomalaista lehdistökirjoittelua on vuosikymmenet määritellyt jännitteinen suhde alkoholikontrollia puolustavien ja sitä vastustavien kannonottojen välillä. (Warpenius & Tigerstedt 2010.) Alkon auktoriteetti sanomalehtien pääkir-

joitusten tietolähteenä oli 1970- ja 1980-luvulla vahva. Pääkirjoituksissa argumentoitiin Alkon tarjoaman tiedon varassa vetoamalla yhtiön julkaisemiin tilastoihin, hallintoneuvoston kertomuksiin ja haittatutkimuksiin. (Piispa 1981; 1990.) Vuosina 1993–2000 Alkon tiedollinen auktoriteetti heikentyi, kun pääkirjoitusten tietolähteinä hyödynnettiin erityisesti EU:ta, alkoholipoliittista tutkimusta sekä poliittisia päättäjiä (Törrönen 2001).

Artikkelissa tarkastellaan Alkoholipoliitiikka- ja Yhteiskuntapolitiikka-lehtien pääkirjoituksissa käytyä keskustelua alkoholipoliitikasta vuosina 1970–2012. Erityinen huomio kohdistetaan siihen, millaisen aseman Alkoholipoliitiikka- ja Yhteiskuntapolitiikka-lehtien pääkirjoitukset antavat erilaisille toimijoille, kuten Alkolle, julkiselle keskustelulle, kansalaisille sekä yleiselle mielipiteelle. Alkoholipoliittista keskustelua tarkastellaan eri ajallisissa konteksteissa: hyvinvointivaltion rakentamisen aikakaudella 1970–1980-luvuilla, kilpailuvaltion aikakaudella 1980–1990-luvuilla ja globaalin kilpailutalouden aikakaudella 2000-luvun alusta vuoteen 2012.

Suomessa hyvinvointivaltion rakentaminen kiihtyi 1970-luvulla, jolloin järjestettiin kattavat julkiset palvelut, kuten terveyskeskukset, peruskoulu ja päivähoido. Julkisen hyvinvointipoliittikan tavoitteena Suomessa oli kaikkien kansalaisten tarpeista huolehtiminen, ei yksinomaan heikossa asemassa olevien ihmisten perustarpeiden tyydyttäminen (Andersen 2008). Tällaista hyvinvoinnin tuottamisen mallia kutsutaan universaaliksi vastakohtana residuaaliselle sosiaalipoliittikalke (Anttonen & Sipilä 2010). Esimerkiksi vuoden 1972 kansanterveyslaki korosti kaikkien kansalaisten saatavissa olevaa perushoitoa.

Kilpailuvaltion aikakausi alkoi 1980-luvulla ja kypsyi, kun Suomi alkoi 1980-luvun lopulta lähtien purkaa eurooppalaisten valtioiden mukana sääntelyä, keventää verotusta, yksityistää ja kilpailuttaa sellaisiakin yhteiskunnan sektoreita, joissa markkinamekanismia ei aikaisemmin ollut. Valtalla ollut valtiokeskeisyys alkoi muuttua 1980-luvun loppupuolella asiakkuutta ja palvelua korostavaksi politiikaksi (Alasuutari 1996, 200). Kilpailuvaltion taustalla voidaan nähdä hallintamalli, jota Raija Julkunen (2001) kutsuu hyvinvointivaltion laajenemisen jälkeisen karsinnan, rajoittamisen ja sopeuttamisen politiikan hallinnaksi. Tähän politiikkaan liittyy menojen karsimisen ja kasvun rajoittamisen ohella rakenteellisia ja laadullisia muutoksia, kuten esimerkiksi siirtymät univer-

salismista kohti yksityistä vastuuta. Hallintamallia leimaa paitsi näkemys, myös pyrkimys vähentää valtion puuttumista talouteen ja yhteiskuntaan, tehdä tilaa markkinasuhteille, pysäyttää julkisen sektorin kasvu ja tehostaa sen toimintaa.

Suomeen rantautui 2000-luvulla anglosaksista maista sopimuskulttuuri palvelutuotannossa. Suomi oli siirtynyt globaalin kilpailutalouden aikakauteen. Sopimuskulttuuria pohjusti vuonna 1993 toteutettu valtionosuuslainsäädännön uudistus, joka siirsi väestöpohjaisten valtionosuuksien päätöksenteon valtiovalalta kunnille ja kuntayhtymille. Sopimuskulttuurille on ominaista, että julkishallinto määrittelee yksityiskohtaisesti, millaisia palveluita se palvelujen tuottajilta tilaa. Palvelun tuottajien tehtäväksi jää näiden tilausten toteuttaminen. (Flynn 1996; Means & al. 2002.) Tämä on merkinnyt esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon eri sektorien, julkisten ja yksityisten sekä kolmannen sektorin tuottamien palveluiden rajojen hämärtymistä (Aaltonen & al. 2009; Kröger 2009).

Aineisto ja analyttinen lukutapa

Tutkimusaineisto käsittää 25 Alkoholipoliitiikka- ja Yhteiskuntapolitiikka-lehtien vuosina 1970–2012 ilmestynyttä pääkirjoitusta (ks. liite 1, www.julkari.fi). Alkoholipoliitiikka-lehti perustettiin vuonna 1936 nimellä Alkoholiliikkeen aikakausikirja. Vuonna 1996 siitä tuli Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen Stakesin julkaisu. Vuonna 1998 lehti muuttui aiheiltaan laajemmin hyvinvointitutkimukseen keskittyväksi Yhteiskuntapolitiikka-lehdeksi. Artikkelin aineisto on tuotettu lehdessä, jonka julkaisija on muuttunut useampaan kertaan: ensin Alkosta Stakesiksi vuonna 1996 ja sen jälkeen Kansanterveyslaitokseen yhdistymisen myötä Terveyden ja hyvinvoinnin laitokseksi vuonna 2009. Samalla kun lehti on muuttunut nimen muutoksen myötä, myös julkaisija on laajempien aiheiden asiantuntijaorganisaatio. Huomionarvoista on, että lehden pitkäaikaisen päätoimittajan Matti Virtasen jäätyä eläkkeelle vuonna 2012 lehden pääkirjoituksissa Alkoa ei ole käsitelty alkoholipoliittisena toimijana.

Alkoholipoliitiikka-lehti oli alkoholikysymysten tietolähde, jota luettiin ammatillisessa mielessä. Lukijakuntaan kuului sosiaalialan ja terveydenhuollon ammattilaisia, kansanedustajia, toimittajia ja Alkoholitutkijain seuran jäseniä. (Piis-

pa 1983.) Yhteiskuntapolitiikka-lehteä luonnehditaan hyvinvointitutkimuksen avoimeksi foorumiksi, joka ”virittää keskustelua ja käynnistää toimenpiteitä” (Yhteiskuntapolitiikka 2016). Koska sekä Alkoholipolitiikka- että Yhteiskuntapolitiikka-lehdet on suunnattu asiantuntijoille ja poliittisille päättäjille sekä medialle, lehtien pääkirjoitusten voi todeta olevan yleiseen poliittiseen ilmapii-riin vaikuttamaan pyrkiviä kirjoituksia, joissa esitetään lehden tai lehden pääkirjoittajan kanta johonkin ajankohtaiseen alkoholi- tai hyvinvointipoliittiseen kysymykseen. Molempien lehtien pääkirjoitukset ovat vahvasti intertekstuaalisia, mikä tulee esille pääkirjoitusten tavassa keskustella toisten alkoholipolitiikkaa käsittelevien tekstien kanssa (ks. Heikkinen 1999).

Alkoholipolitiikka- ja Yhteiskuntapolitiikka-lehtien pääkirjoitusten analyysi toteutettiin kolmessa vaiheessa. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa sovellettiin Greimasin aktanttimalleja luokittelemalla vuosina 1970–2015 ilmestyneissä pääkirjoituksissa (262) esiintyvät toimijoiden roolit (Greimas 1979; Alasuutari 1996; Korhonen & Oksanen 1997; Autto 2015). Analyysin toiseen vaiheeseen valittiin näistä 262 pääkirjoituksesta 62 pääkirjoitusta, joissa subjektina esiintyi ensisijaisesti Alko tai alkoholipolitiikka. Toisessa vaiheessa tarkasteltiin pääkirjoitusten Alkole ja alkoholipolitiikalle tarjoamia päämääriä, joista yleisimpinä esiintyivät alkoholin kulutuksen hillitseminen ja alkoholihaittojen vähentäminen. Toisessa vaiheessa luokiteltiin myös pääkirjoituksissa esiintyvät toimijoiden väliset suhteet. Toimijoiden välisten suhteiden luokittelun jälkeen kolmanteen, varsinaiseen analyysivaiheeseen valittiin 25 pääkirjoitusta, joissa puolustettiin Alkon asemaa.

Analyysin kolmannessa vaiheessa tarkasteltiin, miten Alkoholipolitiikka- ja Yhteiskuntapolitiikka-lehtien pääkirjoitukset vuosina 1970–2012 organisoivat Alkon aseman alkoholipoliittisena toimijana pyrkimyksenä saada yleisö kannattamaan sen asemaa legitimiinä toimijana alkoholipoliittikan kentällä. Analyysissa hyödynnettiin väljästi semanttisen modaalisuuden teoriaa (Sulkunen & Törrönen 1997). Modaalianalyysi jäsenyi Alkon asemaa alkoholipoliittisena toimijana merkityksellistävien modaalisuuden semanttisten ulottuvuuksien, tahtomista ja täytymistä ilmaisevien toimija-asemien varaan. Toimija-asemat nimettiin vastuulliseksi, velvoitetuksi ja sopeutuneeksi Alkoksi.

Argumentaatioanalyysin avulla pääkirjoituksia tulkittiin kirjoittajien tuottamina määrittelyinä

Alkon asemasta (Hyvärinen 1991; Tiililä 1996). Argumentaatioanalyysi jäsenyi Alkon asemaa alkoholipoliittisena toimijana legitimoivien taktiikoiden varaan, jotka nimettiin episteemiseksi strategiaksi sekä luonnollistamis-, sääntely- ja yksilöitymisstrategiaksi. Analyysia johti ymmärrys siitä, että pääkirjoitusvuorovaikutuksessa käytetyt taktiikat ja strategiat sisältävät aina tietoista valintaa ja suunnitelmallisuutta; teksti on aina jonkun kirjoittamaa, ja kirjoittajalla on tarkoituksensa (van Dijk 1997). Pääkirjoitusten analyysi eteni kolmen kysymyksen varassa: 1) millaisia toimija-asemia pääkirjoitukset alkoholipoliittisille toimijoille rakentavat, 2) minkälaisiin kielellisiin vaikuttamiskeinoihin, strategioihin, pääkirjoitukset tällöin nojaavat ja 3) miten pääkirjoitukset käyttävät edellä mainittuja strategioita pyrkiessään legitimoimaan Alkon aseman alkoholipoliittisena toimijana?

Pääkirjoitusten Alko

Pääkirjoituksissa Alkole jäsenyy kolme toimija-asemaa: vastuullinen, velvoitettu ja sopeutunut Alko. Toimija-asemia perustellaan tukeutumalla neljään legitimointistrategiaan: episteemiseen, luonnollistamis-, sääntely- ja yksilöitymisstrategiaan. Episteemisellä strategialla tarkoitetaan tietoon tukeutumista, sääntelystrategialla lainsäädäntöön tukeutumista, yksilöitymisstrategialla yksilön vastuuseen tukeutumista ja luonnollistamisstrategialla asioiden luonnonlain kaltaisuuteen tukeutumista perusteltaessa Alkon asemaa alkoholipoliittisena toimijana. Luvussa edetään siten, että kutakin kolmea Alkoa määrittävää toimija-asemaa tarkastellaan erikseen. Huomio kiinnitetään siihen, miten toimija-asemat ja legitimointistrategiat valjastetaan palvelemaan Alkon aseman oikeutusta alkoholipoliittisena toimijana. Lopussa tarkastelun painopiste siirretään yksittäisten toimija-asemien ja strategioiden organisoitumisesta kohti niiden keskinäistä suhdetta: miten ne sijoituvat pääkirjoituksissa suhteessa Suomessa harjoitettuun yleiseen poliittiseen hallintaan 1970-luvulta vuoteen 2012?

Vastuullinen Alko

Alkoholipolitiikka-lehden 1970- ja 1980-lukujen pääkirjoituksissa Alko esitetään vastuullisena alkoholipoliittisena toimijana, jonka toiminnan päämääränä on vaikuttaa alkoholinkulutuksen hillit-

semiseen sekä alkoholista aiheutuvien haittojen ehkäisemiseen ja vähentämiseen. Pääkirjoitusten taustalla on vuonna 1969 voimaan tullut alkoholilaki, joka liberalisoi merkittävästi alkoholin saatavuutta vapauttamalla keskioluen vähittäismyynnin elintarvikekauppoihin ja kahviloihin. Liberalisoinnin seurauksena alkoholin kokonaiskulutus kasvoi voimakkaasti aina vuoteen 1974 saakka, ja julkinen keskustelu esitti kriittisiä kannanottoja liian vapaana pidetystä suomalaisesta alkoholipoliitikasta (Piispa 1981). Vastuullisen toimijan asema olikin suunnattu erityisesti julkiselle keskustelulle, joka arvosteli Alkoa alkoholin kulutuksen kasvattamisesta.

Alko esitettiin pääkirjoituksissa vastuullisena toimijana, joka vuoden 1968 alkoholilainsäädännön muutoksesta huolimatta pyrkii edelleen kontrolloimaan alkoholin saatavuutta. Julkiselle keskustelulle suunnatut pääkirjoitukset rakentavat Alkosta vastuullista alkoholipoliittista toimijaa tukeutumalla episteemiseen strategiaan ja sääntelystrategiaan. Esimerkkipääkirjoitus ”Hidastuuko kulutuksen kasvu?” on ilmestynyt Alkoholipoliitikka-lehden numerossa 3/1970, ja sen on laatinut lehden silloinen päätoimittaja Pekka Kuusi. Tukeutumalla episteemiseen strategiaan Kuusi esittää Alkon vastuullisena toimijana, joka on ryhtynyt toimiin alkoholin kulutuksen hillitsemiseksi tilanteessa, jossa alkoholin saatavuutta on lainsäädännön avulla liberalisoitu. Kuusi organisoii Alkolle esittämänsä toimija-aseman perustelun tukeutumalla tilastotietoihin alkoholin kulutuksen kasvusta ja siitä seuranneista haitoista:

Kulutuksen kasvuhan oli vuonna 1969 erittäin voimakas; puhtaana alkoholina laskien kulutus oli tällöin 47 % suurempi kuin edellisenä vuonna. (...) Alkoholijuomien käytön eräissä haittavaikutuksissa on ollut todettavissa joskaan ei voimakasta, niin silti kiistatonta nousua. (...) Ei ihme, että Alkossa on pidetty kulutuksen kasvun hillitsemistä välttämättömänä. (AP 3/1970)

Kuusen teksti nojaa alusta loppuun saakka tutkimustietoon alkoholin kulutuksen kasvusta ja sen seurauksista sekä Alkon toimista alkoholin kulutuksen hillitsemiseksi. Kuusi perustaa argumenttinsa tutkitun tiedon varaan. Nojaaminen tutkituun tietoon tarjoaa perustelun sille, että Alko tiedostaa tilanteen ja pyrkii vastuullisena toimijana omalla toiminnallaan alkoholin kulutuksen kasvun hillitsemiseen. Seuraavassa aineisto-otteesta Kuusi tuo esille Alkon toteuttaman hintapolitiikan alkoholin kulutuksen hillitsemiseksi:

Sitä mukaa kuin tiedot alkoholiohjelmamme kehityksestä ovat selkiytyneet, Alkon ote alkoholikaupan liberalisoinnissa on muuttunut aste asteelta pidättelevämmäksi. Alkoholijuomien hintoja on kasvun hillitsemiseksi vuoden vaihteessa korotettu keskimäärin 12 prosentilla. Tarjontakapasiteetin kasvua on määrätietoisesti rajoitettu sekä vähittäismyynnin että anniskelun puolella. (AP 3/1970)

Alkoholipoliittinen mielipideilmasto oli muuttunut jo 1960-luvulla. Muutos oli osa suomalaisen yhteiskunnan kulttuurista murrosta: 1950-luvulla vallalla ollut moralismi ja vanhakantaisuus väistyivät vapaamielisemmän asennoitumisen tieltä. (Piispa 1981.) Tutkimukset osoittivat alkoholin kulutuksen kasvaneen vapaamielisyyden lisääntyttyä. Alko reagoi tilanteeseen alkoholin hintoja korottamalla. Kulutuksen kasvu ei kuitenkaan johtanut vapaamielisemmän asenteen hylkäämiseen, vaan vain sen tarkistamiseen (Piispa 1998). Myös seuraavassa esimerkkipääkirjoituksessa ”Alko ja kritiikki” tukeudutaan episteemiseen strategiaan esittäessä Alko vastuullisena toimijana. Pääkirjoitus on ilmestynyt Alkoholipoliitikka-lehden numerossa 4/1987 ja sen on kirjoittanut lehden silloinen päätoimittaja Jorma Hentilä.

Alko on siinä asemassa – onnellisessa tai onnettomassa, riippuu siitä, miten asiaa arvioi –, että miltei jokaisella suomalaisella on siitä ja sen toiminnasta jotakin sanottavaa. Alkon toimintaan kohdistuu keskenään ristiriitaisia ja aivan vastakkaisiakin odotuksia ja eri suuntiin vievää kritiikkiä. (...) On aivan paikallaan, että Alkoa ja sen toimintaa samoin kuin meillä harjoitettua alkoholipoliitikkaa yleisemminkin tarkastellaan kriittisesti ja sanotaan selväkielisesti se, mistä ollaan eri mieltä. (...) Sattuakseen maaliin ja vaikuttaakseen kritiikin on kuitenkin oltava perusteiltaan kestävää. Kaikista kuluineen kesän aikana käytetyistä puheenvuoroista ei valitettavasti voi näin sanoa. (AP 4/1987)

Pääkirjoituksen motivoijana toimivat kansalaisten ristiriitaiset odotukset Alkon toiminnasta. Hentilä rakentaa tekstissään kansalaisista tietämättömyyden toimijaa, jonka odotukset Alkon toiminnasta perustuvat enemmänkin olettamusten kuin tiedon varaan. Hentilä syyttää kansalaisia myös epäjohtonmukaisuudesta heidän esittäessään Alkon monopoliaseman lakkauttamista alkoholin valmistajana, maahantuoja ja jakelijana:

Kritiikiltä on vaadittava myös johdonmukaisuutta. Ei voi samanaikaisesti syyttää Alkoa siitä, että sen päätarkoitus on vain myydä viinaa sekä vaatia Alkon ”laillisen mafian” murtamista ja esittää koko alkoholin tuotannon ja myynnin siirtämistä yksityisten käsiin olematta epäjohtonmukainen. (AP 4/1987)

Hentilä legitimoit Alkon aseman alkoholipoliittisena toimijana esittämällä Alkoa kohtaan osoitetun kritiikin ja vaatimukset Alkon monopolin lakauttamisesta perusteettomiksi. Hänen mukaansa Alkoa kritisoivat tahot eivät perusta kantaansa tutkittuun tietoon, vaan olettamuksiin ja omiin käsityksiinsä.

Pääkirjoitukset puolustavat Alkon asemaa vastuullisena alkoholipoliittisena toimijana nojamalla myös sääntelystrategiaan. Esimerkkipääkirjoitus ”Hallintoneuvoston muistio Alkon toimintalinjasta” on ilmestynyt Alkoholipoliitikka-lehden numerossa 6/1978. Kirjoituksen laati Nestori Kaasalainen toimi Alkon hallinnollisena johtajana ja johtokunnan jäsenenä vuoteen 1980 saakka. Pääkirjoituksen motivoijana toimii parlamentaarisen alkoholikomitean vuonna 1978 julkaistu mietintö, jossa esitettiin alkoholipoliittikan tiukentamista. Alkon vastustajana on julkinen keskustelu, joka syyttää Alkoa alkoholin kokonaiskulutuksen korkeasta tasosta ja alkoholihaittojen lisääntyneestä määrästä:

Arvostelun rumputuli on kohdistettu hämmästyttävän yksipuolisesti Alkon suuntaan. Ertei totuus unohtuisi, niin kertauksena pari keskeistä tosiasiaa: 1969 voimaan astuneet alkoholi- ja keskiolulait ovat eduskunnan suurella enemmistöllä hyväksymiä lakeja, ja edelleen Alkon hallintoneuvoston kädet on useita kertoja sidottu silloin, kun hallintoneuvosto on katsonut tarpeelliseksi esim. hintapäätöksiä tekemisen. Eihän näin ollen ainoa syntipukki voi olla pelkästään Alko! (AP 6/1978)

Kaasalaisen mukaan Alkon on toimittava laillisesti, vaikka säädetyt lait olisivatkin ristiriidassa Alkon päämäärien, alkoholin kulutuksen hillitsemisen ja alkoholihaittojen vähentämisen kanssa. Kaasalaisen pääkirjoituksessa nousee esiin myös Alko velvoitettuna toimijana, jonka velvollisuus on toimia alkoholilainsäädännön asettamissa puitteissa, vaikka ne eivät olisi yhdenmukaisia Alkon arvojen kanssa.

Edellä analysoitujen Alkoholipoliitikka-lehden pääkirjoitusten rakentama vastuullisen Alkon toimija-asema on suunnattu 1970-luvulla enimmäkseen julkiselle keskustelulle ja yleiselle mielipiteelle. Vastuullisen toimijan asemasta käsin pääkirjoittajat oikeuttavat Alkon aseman alkoholipoliittisena toimijana, jonka pyrkimyksenä on hillitä alkoholin kulutusta ja näin vähentää alkoholista aiheutuvia haittoja. Liberaali yhteiskunnallinen ilmapiiri mahdollisti sen, ettei Alkon tarvinnut enää puolustaa asemaansa suhteessa raittiusliikkeeseen, kuten vielä 1960-luvulla (Piispa 1981).

Velvoitettu Alko

Toinen Alkoholipoliitikka-lehden pääkirjoituksista tunnistettu Alkon asema on velvoitetun toimijan asema. Velvoitetun toimijan asemasta käsin pääkirjoitukset pyrkivät oikeuttamaan Alkon asemaa ja toimintaa suhteessa kansalaisiin. Se on tunnusmerkittävä kilpailuvallion aikakautena, jolloin alettiin purkaa sääntelyä, keventää verotusta, yksityistää ja kilpailuttaa sellaisiakin yhteiskunnan sektoreita, joissa markkinamekanismia ei ole aikaisemmin ollut. Myös alkoholipoliittikan liberalisoinnista ja alkoholin myynnin vapauttamista vaadittiin. Aikakauden alkoholipoliittiselle mielipideilmastolle oli tunnusomaista markkinaliberaali puhetapa. (Piispa 1993; 1997.)

Pääkirjoitukset tukeutuvat paitsi episteemiseen ja sääntelystrategiaan myös yksilöitymisstrategiaan rakentaessaan Alkosta velvoitettua alkoholipoliittista toimijaa, joka joutuu tasapainoilemaan alkoholinkulutuksen hillitsemisen ja alkoholin kulutuksesta saatavien verotulojen varmistamisen välillä. On kiinnostavaa havaita, miten esimerkkipääkirjoituksessa Alkon vastustajaksi nostetaan yleinen mielipide, suomalaisten esittämät käsitykset Alkosta. Pääkirjoitus ”Kaksinaamainen Alko” on ilmestynyt Alkoholipoliitikka-lehden numerossa 2/1983, ja sen kirjoittaja Jorma Simpura toimi tuolloin lehden päätoimittajana. Pääkirjoituksen aihe on Alkon yrityskuvasta suoritettu haastattelututkimus:

Suinkaan uutta tai yllättävää ei ollut, että kaksi kolmasosaa 700 vastaajasta piti Alkon politiikkaa ”kaksinaamaisena”. Onhan se normaali ja yksiselitteisin ns. talonpoikaisjärjen mukainen vastaus asiaa koskevaan selvään kysymykseen, sillä harvapa osaa ja viitsii lähteä pikahaastattelussa pohtimaan sitä moniselitteistä asemaa, johon lainsäätäjä on joutunut monopoliyhtiön asettamaan. (AP 2/1983)

Simpura kyseenalaistaa sekä kansalaisten käsitykset että mielipidetutkimusten evidenssin. Molemmat saavat tietämättömän toimijan aseman, joiden esittämiä tulkintoja ei tule huomioida alkoholipoliittisessa päätöksenteossa. Oikeat tulkinat perustuvat näyttöön ja tieteellisen tutkimuksen kautta saavutettuun tietoon, ei pikagalluppien esiin nostamiin kansalaisten esittämiin oletuksiin. Rakentaessaan Alkolle velvoitetun toimijan asemaa Simpura tukeutuu episteemisen strategian ohella sääntelystrategiaan:

Loppujen lopuksi eduskunnan valtion monopoliyhtiölle säätämä asema ja tehtävät ovat moninaisuudestaan ja vaativuudestaan huolimatta melkoisen yksiselitteisiä ja selkeitä. Jo tärkeimpiä kieltolain kaatamisen perusteita oli se, että valtiovalta tarvitsi itse mitä kipeimmin niitä valtavia varoja, jotka virtasivat salakauppaan, koska kansalaisten alkoholin käyttöä ja hankintaa ei minikäänlaisen kieltolain ja sen valvonnan avulla voitu estää tai lopettaa. (...) Alkoholipoliitikamme yleinen sosiaalinen tehtävä on puolestaan säädetty alkoholilain nk. periaatepykälässä, jonka mukaan alkoholiasioita hoidettaessa ja järjestettäessä on pyrittävä siihen, että alkoholista aiheutuvat haitat ja vauriot muodostuvat mahdollisimman vähäisiksi. (AP 2/1983)

Simpuran esittämänä poliittiset päättäjät ovat asettaneet Alkon velvoitetun toimijan asemaan: yhtäältä Alkolle on annettu sosiaalinen tehtävä pyrkiä vähentämään alkoholin kulutuksesta aiheutuvia haittoja ja toisaalta sille on annettu kansantaloudellinen tehtävä tuottaa verotuloja valtiolle. Alko joutuu toiminnassaan ottamaan molemmat sille annetut tehtävät huomioon, mikä ei aina saa kansalaisten ymmärrystä osakseen. Myös seuraavan esimerkkipääkirjoituksen aihe on yleinen mielipide. Pääkirjoitus on nimeltään ”Alko valistajana”, ja se on ilmestynyt Alkoholipoliitikka-lehden numerossa 1/1990. Pääkirjoituksen on laatinut silloinen päätoimittaja Jorma Hentilä.

Tuon tuostakin putkahtaa esiin kysymys siitä, miten alkoholin sosiaalisiin ja terveydellisiin haitoista tiedottaminen sopii Alkolle, joka kuitenkin ensisijaisesti tuottaa alkoholijuomia ja käy niillä kauppaa. Jotkut katsovat näiden kahden tehtävän olevan sovitamattomassa ristiriidassa keskenään, toiset taas epäilevät, että haitoista kertominen on Alkolle eräänlainen savuverho, jonka suojissa se voi mahdollisimman rauhassa tuottaa alkoholia ja kaupata sitä. (...) Tiedottamistehtävä juontuu jo itse monopolijärjestelmästä. Sillä pyritään säätelemään alkoholin tuotantoa ja kauppaa niin, että alkoholista aiheutuvat sosiaaliset ja terveydelliset haitat jäisivät mahdollisimman pieniksi. (AP 1/1990)

Hentilä puolustaa Alkon asemaa ja rakentaa sille velvoitetun toimijan asemaa tukeutumalla sääntelystrategiaan: Alkolla on lainsäädännön velvoittama tehtävä tiedottaa alkoholin haitoista, jotta kansalaiset ymmärtäisivät alkoholinkäytön seuraukset. Hentilä tukeutuu argumentoinnissaan myös episteemiseen strategiaan siirtäessään vastuun alkoholin tuotannosta ja myynnistä aiheutuneista haitoista kuluttajille; ei ole Alkon vika, jos kuluttajat eivät tiedosta omaa parastaan, vaikka Alko on heitä valistanut alkoholin haitoista. Myös seuraavassa esimerkissä siirretään vastuu alkoholin kulutuksesta ja sen seurauksista kansalaisille. Pääkirjoitus ”Alkoholipoliitikka ja byrokratia” on ilmestynyt Alkoholipoliitikka-lehden numerossa 4/1984, ja sen on laatinut Alkon silloinen pääjohtaja Heikki Kos-

ki. Pääkirjoituksen lähtökohta on parlamentaarisen alkoholikomitean mietintö vuodelta 1978:

Siitä, kun toistaiseksi viimeinen alkoholikomitea jätti mietintönsä, on runsaat kuusi vuotta. Ehdotettua lainsäädännön kokonaisuudistusta ei ole toteutettu. Se sijaan komitean ehdotuksia on toteutettu osauudistuksina sekä käytännön toimenpiteinä lähinnä Alkon toimesta. Maassamme on noudatettu sitä verraten tiukkaa alkoholipoliittista linjaa, jota komiteakin suosittelee. (AP 4/1984)

Koski esittää Alkon velvoitettuna toimijana, joka on joutunut ottamaan vastuun tiukan alkoholipoliitiikan noudattamisesta, koska poliittiset päättäjät, eduskunta ei ole sitä tehnyt jättäessään toteuttamatta parlamentaarisen alkoholikomitean mietinnössään ehdottaman alkoholilainsäädännön kokonaisuudistuksen. Koski tukeutuu ensin sääntelystrategiaan, mutta vaihtaa kohta taktiikkansa yksilöitymisstrategiaan:

Alkoholipoliittisissa tuloksissa on eittämättä yhä parantamisen varaa. Kulutus on säilynyt jo kohta vuosikymmenen kutakuinkin samalla tasaisella tasolla, haitat ovat jokaisen selvästi havaittavissa. Mutta missä määrin viinahaitat ovat lainsäädäntöä muuttamalla todella vähennettävissä? Ensinnäkin: alkoholipoliittiset keinot ovat vain täydentäviä keinoja. Kulutukseen ja haittoihin vaikuttaa ensisijaisesti se, miten olosuhteet ja asenteet yhteiskunnassa yleensä kehittyvät. (...) Mutta olennaista on – ja sitä olen edellä tarkoittanut –, että viime aikoina esillä olleilla alkoholilainsäädännön muutoksilla ei juuri vähennetä alkoholin kulutusta ja haittoja. Muutoksen on lähdeittävä ihmisestä itsestään. (AP 4/1984)

Koski tunnustaa, että suomalainen alkoholipoliitikka ei ole onnistunut hillitsemään alkoholin kulutusta eikä ehkäisemään ja vähentämään alkoholista aiheutuneita haittoja. Koski rakentaa Alkolle velvoitetun toimijan asemaa yksilöitymisstrategiaan tukeutumalla. Hän asettaa kyseenalaiseksi alkoholipoliittiset keinot vaikuttaa kansalaisten juomatapoihin, koska nämä keinot asettuvat vastakkain yhteiskunnassa vallitsevan liberaalin mielipideilmaston ja kansalaisten alkoholille myönteisten asenteiden kanssa. Koski tukeutuu kaksi kertaa yksilöitymisstrategiaan esittäessään Alkoa alkoholipoliittisena toimijana, jolla ei ole, kuten ei poliittisilla päättäjilläkään, lopulta keinoja vaikuttaa kansalaisten juomatapoihin, jos kansalaiset eivät itse haluaa niitä muuttaa.

Myös pääkirjoituksessa ”Lähiyhteisön tuki – alkoholipoliitiikan lisäulottuvuus” tukeudutaan yksilöitymisstrategiaan esitettäessä Alko velvoitettuna toimijana. Pääkirjoitus on ilmestynyt Alkoholipoliitikka-lehden numerossa 2/1981. Kirjoituksen on laatinut Alkon silloinen hallinnollinen johtaja Mikko Immonen.

Alkoholin kulutuksen kasvu taittui 70-luvun puolivälissä ja kulutus on pysynyt sittemmin tuon huipputasoon alapuolella. Alkoholipolitiikan ”ylätason” keinot, hintapolitiikka, saatavuuden rajoittaminen, valvonta ja valistus, ovat osaltaan rajoittaneet alkoholin kulutuksen kasvua aikana, jolloin monet yhteiskunnalliset, taloudelliset ja kulttuuritekijät ovat lisänneet kulutuksen kasvupainetta. Vaikka monopolijärjestelmä tarjoaakin puitteet, joissa voidaan vaikuttaa alkoholin kulutukseen, säätelymahdollisuudet ovat silti varsin rajalliset. (AP 2/1981)

Kuten Koski edellisessä pääkirjoituksessa vuodelta 1984 myös Immonen nostaa esille Alkon ja alkoholipolitiikan vähäiset keinot vaikuttaa kansalaisten alkoholinkulutukseen. Immonen määrittelee Alkon toteuttamat alkoholipoliittiset keinot, hintapolitiikan, saatavuuden rajoittamisen, valvonnan ja valistuksen ”ylätason” keinoiksi, jotka eivät yksin kykene ratkaisemaan alkoholiongelmia. Hän ei perustele antamaansa määritelmää mitenkään, mutta valistunut lukija näkee kyseiset keinot hierarkkiseksi, kansalaisten yläpuolella sijaitseviksi alkoholipoliittisiksi keinoiksi. Immonen kutsuu kansalaisia ottamaan enemmän vastuuta alkoholin kulutuksen hillitsemiseksi, koska perinteiset alkoholipoliittiset keinot ovat menettäneet auktoriteettiasemansa kansalaisten keskuudessa:

Maassamme on alkoholin suurkuluttajia noin 300 000 eli joka 15. kansainmiesmme. Kun jokaisen lähipiiriin kuuluu ainakin tusinan verran ihmisiä – sukulaisia, työtovereita, tuttavii, naapureita, on tilastollisesti laskien lähes jokainen suomalainen ”alkoholistin vaikutuksen alainen”. Tällaista havaintoa ei välttämättä tarvitse lähteä hakemaan edes tilastoista asti. Sen voi jokainen todeta katselemalla ympärilleen. (...) Alkoholistin lähipiirissä olevien ihmisten, ”alkoholipoliittisen tusinan”, olemassaolo pitäisi ottaa tietoisesti huomioon. Sitten luotaisiin edellytykset lähiyhteisön vuorovaikutukselle. (AP 2/1981)

Immonen rakentaa tilastotietoon tukeutumalla alkoholiongelmasta monia suomalaisia koskettavan ilmiön. Hän vielä korjaa argumenttiaan esittämällä alkoholiongelman niin yleiseksi ja näkyväksi ilmiöksi, ettei se tarvitse tutkimustietoa evidenssiksi. Pääkirjoituksen sanoma on suunnattu paitsi kansalaisille myös poliittisille päättäjille. Pääkirjoitus asemoi implisiittisesti suomalaisen alkoholikulttuurin Alkon vastustajaksi, joka vaikeuttaa Alkoa toteuttamasta lainsäätäjän sille antamaa alkoholipoliittista tehtävää.

Kun Alkoholipolitiikka-lehden pääkirjoituksen rakentama vastuullisen Alkon toimija-asema suunnattiin 1970-luvulla enimmäkseen julkiselle keskustelulle ja yleiselle mielipiteelle, niin pää-

kirjoitusten erityisesti 1980-luvulla Alkolle rakentama veloitettun toimijan asema suunnattiin suoraan kansalaisille. Oikeuttamisen taktiikkoina käytettiin episteemistä strategiaa, sääntelystrategiaa ja yksilöitymisstrategiaa.

Sopeutunut Alko

Kolmas pääkirjoituksista tunnistettu Alkon toimija-asema on sopeutunut Alko. Pääkirjoitukset tuottavat kuvaa Alkosta sopeutuneena toimijana suhteessa alkoholiteollisuuteen, asiantuntijoihin, kansalaisiin ja poliittisiin päättäjiin. Alko sopeutuneena toimijana rakentui vuosituhaten taitteessa, kun siirryttiin kilpailuvallion aikakaudesta globaalin kilpailutalouden aikakauteen. Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi vuonna 1995, ja Suomessa harjoitetun kontrolloivan alkoholipolitiikan kulmakiven, Alkon, oli sopeuduttava EU:n markkinoiden vapautta ja vapaata kilpailua koskeviin määräyksiin (Karlsso 2014). Suuri osa Alkoa koskevista kysymyksistä ratkaistiin jo ETA-sopimuksessa, joka tuli voimaan 1.1.1994 (Koski 1994). Sopeuttaminen vahvistettiin lainsäädännön avulla. Vuonna 1995 voimaan tullut alkoholilaki vastasi Euroopan unionin asettamiin paineisiin purkamalla Alkon monopolia siten, että kokonaisuudistuksessa alkoholijuomien valmistusta koskeva määräysvalta siirtyi Alkon hallintoneuvostolta kokonaisuudessaan sosiaali- ja terveysministeriölle, ja Alkolle jäi ainoastaan vähittäismyyntimonopoli. Alko oli vähittäismyyntiä lukuun ottamatta samassa asemassa kuin muut alkoholialan yrittäjät. (Häikiö 2007.) Laki vastasi myös aikakauden alkoholin vapauttamispaineisiin poistamalla mainontakiellon miedoilta alkoholijuomilta, laajentamalla mietojen juomien saatavuutta ja sallimalla alkoholin nauttimisen julkisilla paikoilla (Alavaikko & Österberg 2000). Yhteiskuntapolitiikka-lehti osallistui keskusteluun Alkon sopeuttamisesta globaalin kilpailutalouden sille asettamiin vaatimuksiin:

Muutoksen pyörre oli niin nopea, että Alkon aseman mukana näytti katoavan myös perinteinen alkoholipolitiikka. Tämä oli kuitenkin näköharha. Nyt kun pöly alkaa laskeutua, käy yhä ilmeisemmäksi, että alkoholipolitiikan perusta on muutosten myötä pikemminkin vahvistunut. Entisen Alkon kaltainen valtio valtiossa oli syytäkin purkaa ja jakaa sen eri tehtävät sinne minne ne luontevammin kuuluivat. Alkolle jäi vain se mikä on pohjoismaisen alkoholijärjestelmän perusta: vähittäismyyntimonopoli. Monopolista tehtiin lisäksi tämän vuoden alusta lukien itsenäinen, joten Alko ei enää ole kytköksissä kilpailutalouden ehdoilla toimivaan alkoholiteollisuuteen. (YP 3/1999)

Pääkirjoituksen laatija Yhteiskuntapolitiikka-lehden päätoimittaja Matti Virtanen esittää tavastavi luonnollistamisstrategiaan tukeutuen Alkon yhteiskunnallisiin reunaehtoihin sopeutuneena alkoholipoliittisena toimijana. Vaikka Alko onkin menettänyt monopoliasemansa alkoholin tukumyyjänä, tuojana ja viejänä sekä valmistajana, sille on jäänyt kaikkein tärkein alue monopolista, alkoholin vähittäiskauppa. Virtanen esittää Alkon monopoliaseman murtumisen luonnonlain omaisena, vääjäämättömänä seurauksena Suomen liittymisestä Euroopan unioniin. Vaikka Alkon asema on tosiasiallisesti murtunut, Virtanen esittää alkoholipoliittikan perustan vahvistuneen. Virtasen tekstissä Alkon asema alkoholipoliittisena toimijana rakentuu sen itsenäisyytenä suhteessa alkoholiteollisuuteen. Tämän voi tulkita enemmänkin ideologiseksi kannanotoksi Alkon aseman puolesta kuin tosiasiaksi. Kuitenkin legitimoidessaan Alkon asemaa Virtanen ei tukeudu pelkästään luonnollistamisstrategiaan, vaan hän vahvistaa argumenttiaan myös sääntely- ja episteemisestä strategiasta käsin:

Pohjoismaiset vähittäismyyntimonopolit lepäävät nyt monella tapaa vankalla pohjalla. Ensinnäkin niiden perustana on EY:n tuomioistuimen 23.10.1997 tekemä ns. Franzén-päätös. Se oli periaatteellinen: kaupalliset monopolit ovat päätöksen jälkeen kaikkialla EU:ssa sinänsä hyväksyttäviä, jos ne selkeästi perustuvat yleisen edun mukaisiin tavoitteisiin – kunhan ne kohtelevat toisista jäsenvaltioista tuotavia tavaroita tasapuolisesti. Toiseksi monopolin säilyttämisellä on kansan vahva ja viimeaikoina vielä kasvanut tuki. Mielikuvaa monopolin heikkoudesta on ylläpidetty sillä, että viinien vapauttamisen kannattajat ovat gallup-tutkimuksissa saavuttaneet 90-luvulla Suomessa niukan enemmistön. Paljon vakuuttavampi on kuitenkin se enemmistö, joka väkevien juomien myynnin pysyttämällä monopolin suojissa on: tasaisesti lähes 80 % suomalaisista on 90-luvulla ollut tätä mieltä (Ahlström-Österberg: Alkoholipoliittikka 1/97). (YP 3/1999)

Virtanen esittää Alkon sopeutuneena toimijana, joka kykenee kuitenkin vaikuttamaan kansalaisten alkoholin kulutukseen harjoittamansa alkoholin vähittäismyynnin avulla. Virtasen esittämänä alkoholin vähittäismyyntimonopoli turvaa Alkon itsenäisen aseman suhteessa alkoholiteollisuuteen. Legitimoidessaan Alkon asemaa, hän tukeutuu sääntelystrategiaan puolustustaktiikkana; Alkon monopoliaseman on taannut EY:n tuomioistuin hyväksyessään kaupallisten monopolien aseman Euroopan unionissa. Virtanen tukeutuu episteemiseen strategiaan kertoessaan tutkimustulosten todistamasta Alkon monopolin nauttimasta kansalaisten luottamuksesta. Virtasen käyttämä

episteeminen strategia hyökkäystaktiikkana tukee erinomaisesti luonnollistamisstrategiaa hänen oikeuttaessaan Alkon asemaa alkoholipoliittisena toimijana. Myös seuraavassa esimerkkipääkirjoituksessa ”Alkon olemassaolo” rakennetaan Alkolle sopeutuneen alkoholipoliittisen toimijan asemaa:

Tutkimusprofessori Jussi Simpuran tässä YP:n numerossa julkaistavan analyysin perusajatusta soveltaen ja laajentaen: jonkin instituution tärkein ja samalla tavallaan näkymättömin vaikutus on sen olemassaolo. Edelleen: olemassaolon vaikutus on sitä suurempi ja samalla näkymättömämpi, mitä kauemmin tuota olemassaoloa on kestänyt. Oy Alkoholiliike Ab, sittemmin Alko Oy, tulee pian olleeksi olemassa 80 vuotta. Monopolin myymälät avattiin ensimmäisen kerran 5. huhtikuuta 1932 klo 10 (mistä syntyy kuuluisa lukusarja 543210). (YP 1/2012)

Pääkirjoituksessa, joka on suunnattu juhlapuheeksi 80 vuotta täyttävälle Alkolle, Virtanen tukeutuu luonnollistamisstrategiaan legitimoidessaan Alkon asemaa alkoholipoliittisena toimijana. Luonnollistamisstrategia on pääkirjoituksista tunnistetuista legitimointistrategioista yksioikoisuudessaan kaikkein mielenkiintoisin. Alkon saavuttama asema alkoholipoliittisena toimijana esitetään luonnollisena tosiasiana, joka ei tarvitse tuekseen erityisiä perusteluita. Stuart Hallin (1992) ajatuksia seuraten luonnollistamisstrategian voi tulkita ”luonnollisen esittämisen” keinoksi, jonka avulla Alkon sosiaalisesti synnytetty asema legitimoidaan yleisesti hyväksyttäväksi asiantilaksi.

Kun Alkoholipoliittikka-lehden pääkirjoituksen Alkolle rakentama velvoitetun toimijan asema suunnattiin kansalaisille, niin Yhteiskuntapolitiikka-lehden pääkirjoitusten Alkolle rakentama sopeutuneen toimijan asema suunnataan laajemmalle yleisölle, kansalaisille, poliittisille päättäjille, asiantuntijoille ja markkinoille. Sopeutuneen toimijan asemasta käsin pyritään oikeuttamaan Alkon asema alkoholipoliittisena toimijana yhteiskunnallisen muutoksen jälkeisessä tilanteessa, jossa Suomi kuuluu eurooppalaisen alkoholipoliittisen sääntelyn alaisuuteen ja on menettänyt osan kansallisesta lainsäädäntövallastaan Euroopan parlamentille ja komissiolle.

Yhteenveto ja pohdinta

Artikkelissa tarkasteltiin Alkoholipoliitiikka- ja Yhteiskuntapoliitiikka-lehtien pääkirjoituksissa käytyä keskustelua alkoholipoliitikasta vuosina 1970–2012. Analyysi kohdistui siihen, miten pääkirjoitukset organisoivat Alkon aseman legitiiminä alkoholipoliittisena toimijana. Pääkirjoituksista tunnistettiin modaalianalyysia soveltamalla kolme Alkoa määrittävää toimija-asemaa, jotka nimettiin vastuulliseksi, velvoitetuksi ja sopeutuneeksi Alkoksi. Jokainen näistä kolmesta toimija-asemasta asettuu omaan ajalliseen kontekstiinsa: vastuullinen Alko hyvinvointivaltion rakentamisen aikakaudelle 1970–1980-luvuilla, velvoitettu Alko kilpailuvallion aikakaudelle 1980–1990-luvuilla ja sopeutunut Alko globaalin kilpailutalouden aikakaudelle 2000-luvun alusta nykypäivään. Tuottaessaan Alkolle alkoholipoliittisen toimijan legitiimiä asemaa pääkirjoitukset tukeutuivat pääasiassa neljään erilaiseen taktiikkaan: episteemiseen strategiaan sekä luonnollistamis-, sääntely- ja yksilöitymisstrategiaan.

Kuten taulukosta 1 ilmenee, jokaisella Alkon toimija-asemalla on omanlaisensa tehtävä sen aseman legitimoinnissa alkoholipoliittisena toimijana. Vastuullisen Alkon toimija-aseman oikeutusta perusteltiin 1970- ja 1980-luvuilla enimmäkseen julkiselle keskustelulle ja yleiselle mielipiteelle, jotka esiintyivät pääkirjoituksissa Alkon toiminnan arvostelijoina. Alkon asema oli 1970-luvulla vahva; se oli valtio valtiossa. Alko oli vuodesta 1932 Suomen valtion edustajana huolehtinut yksinoikeudella alkoholijuomien tuotannon ja kaupan sääntelystä pyrkimyksenä alkoholin myynnin yksityisen voiton tavoittelun minimointi (Karlsson 2014). Elettiin paternalistisen poliittisen hallinnan aikakautta, ja kansalaiset olivat enemmänkin velvoitettuja kuin itsenäisiä toimijoita. 1970-luvulla vallitsi hyvinvointikapitalismin periaate, joka tunnusti laajan valtiosääntelyn sekä pyrki kasvattamaan julkista sektoria, korostamaan suunnittelua ja lisäämään talouskasvua julkista kulutusta lisäämällä (Moisio 2012).

Alkon vahva asema tulee esille myös Alkoholipoliitiikka-lehden pääkirjoittajien useasti käyttämässä episteemisessä, tietoon perustuvassa strategiassa, johon tukeutumalla pääkirjoittajat esittivät Alkon vastuullisena toimijana. Tukeutumalla alkoholinkulutusta kuvaaviin tilastoihin ja tutkimuksiin alkoholihaitoista pääkirjoittajat esittivät Alkon vastuullisena toimijana, joka pyrkii sil-

le luovutetuilla hinta- ja saatavuustoimilla hillitsemään alkoholin kulutusta ja näin vähentämään alkoholist aiheutuvia haittoja tilanteessa, jossa alkoholin saatavuutta on lainsäädännön avulla liberalisoitu.

On kiinnostavaa havaita, miten 1970-, 1980-luvuilla ja vielä 1990-luvun alussa tukeuduttiin tutkittuun tietoon perusteltaessa tehtyjen päätösten tai toteutetun toiminnan oikeutusta. Kun viime vuosituhanen lopun poliittista päätöksentekoa vertaa tämän vuosituhanen poliittiseen päätöksentekoon, päätöksenteon mekanismien voi havaita olevan sangen kaukana toisistaan. 2000-luvun yhteiskuntaa voi hyvin kutsua pimeäksi yhteiskunnaksi, jossa päätökset tehdään nojaamalla enemmänkin ideologiaan kuin tutkittuun tietoon. Kun seuraamme Ulrich Beckin (2009) ”ei-tietämisen yhteiskunnan” (*non-knowledge society*) käsitettä, voi todeta, että 2000-luvun alkuvuosikymmenen tietointensiivisen yhteiskunnan poliittista päätöksentekoa leimaa tiedon näkökulmasta paradoksaalisesti sellaiset käsitteet kuin tietämättömyys, ei-tietäminen, epävarmuuden sietäminen, negatiivinen kyvykkyys, poisoppiminen, unohtamisen kyky sekä harhauttavan informaation tulva.

Alkon auktoriteetti alkoholipoliitiikan määrittelijänä ja toteuttajana murtuu 1980-luvun puolestavälistä lähtien. Tämä tulee esille Alkoholipoliitiikka-lehden 1980- ja 1990-lukujen pääkirjoituksissa, joissa Alko esitettiin useammin velvoitetuna kuin vastuullisena alkoholipoliittisena toimijana. Alkon toimintaa legitimoitiin suhteessa kansalaisiin. Alkon aseman heikentyminen näkyy myös siinä, miten pääkirjoittajat käyttävät hyökkäävän episteemisen strategian ohella puolustavaa sääntelystrategiaa oikeuttaessaan Alkon asemaa. Episteemisen ja sääntelystrategian lisäksi Alkon aseman oikeuttamisen taktiikkana käytettiin yksilöitymisstrategiaa. Pääkirjoituksissa korostettiin vastuullisen kansalaisen ideaalia, ja kansalainen nähtiin valituksen kohteena.

Edistäessään vastuullisen kansalaisen ideaalia Alkoholipoliitiikka-lehden 1980-luvun lopun ja 1990-luvun alun pääkirjoitukset uusintavat kansainvälisten instituutioiden 1970-luvun lopulta lähtien levittämää monetaristisen talouspolitiikan synnyttämää valtiokulttuurista muutosta, joka korostaa yksilöiden ja markkinoiden näennäisiä vapauksia suhteessa valtioon (Clarke 2004). Pääkirjoitusten edistämä vastuullinen kansalainen manifestoituu vuonna 1987 voimaan tulleessa päih-

Taulukko 1. Alkoholipolitiikka- ja Yhteiskuntapolitiikka-lehtien pääkirjoitusten Alko

Poliittisen hallinnan aikakaudet	Alkon toimija-asemat ja legitimointistrategiat	Alkon toiminnan arvostelijat	Alkoholipolitiikan kohde
Hyvinvointivaltion rakentamisen aikakausi 1970–1980-luvut	vastuullinen toimija <i>episteeminen strategia sääntelystrategia</i>	julkinen keskustelu, yleinen mielipide	velvoitettu kansalainen
Kilpailuvaltion aikakausi 1980–1990-luvut	velvoitettu toimija <i>episteeminen strategia sääntelystrategia yksilöitymisstrategia</i>	kansalaiset	vastuullinen kansalainen
Globaalin kilpailutalouden aikakausi 2000–	sopeutunut toimija <i>luonnollistamisstrategia</i>	kansalaiset, poliittiset päättäjät, alkoholipoliittiset asiantuntijat, markkinat	asiakaskansalainen

dehuoltolaissa, jonka taustalla vaikuttivat valtiokulttuurisen muutoksen osoittamat sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaperiaatteiden uudistamistarpeet. Näitä periaatteita olivat palveluperiaate, vapaaehtoisuus, valinnanvapaus, normaalius ja asiakkaan osallisuus. (Poikonen 2013.)

Alko sopeutuneena toimijana rakentui Yhteiskuntapolitiikka-lehden pääkirjoituksissa vuosituhtaanen taitteessa. ETA- ja EU-neuvottelujen tuloksena suomalaisen alkoholipolitiikan hallitsemiskäytäntö uudistui vuonna 1995 täysin. Kun Alkoholipolitiikka-lehden pääkirjoitusten Alkolle rakentama velvoitetun toimijan asema suunnattiin 1980- ja 1990-luvuilla kansalaisille, Yhteiskuntapolitiikka-lehden pääkirjoitusten Alkolle rakentama sopeutuneen toimijan asema suunnataan laajemmalle yleisölle, kansalaisille, poliittisille päättäjille, alkoholipoliittisille asiantuntijoille ja markkinoille. Alkon asema sopeutuneena mutta ei kuitenkaan itsenäisyyttään menettäneenä alkoholipoliittisena toimijana esitetään luonnollisena tosiasiana, joka ei tarvitse tuekseen erityisiä perusteluita tullakseen yleisesti hyväksyttäväksi asiantilaksi.

Artikkelissa on jäsennetty Alkoholipolitiikka-

ja Yhteiskuntapolitiikka-lehtien pääkirjoituksia kamppailuna Alkon aseman oikeutuksen puolesta alkoholipoliittisena toimijana. Jäsennykset on kytketty periodisointiin, jossa on verrattu alkoholipoliittista keskustelua keskeisiin poliittisen hallinnan ilmenemisiin eri historiallisissa yhteyksissä. Tältä kannalta analysoituja pääkirjoitustekstejä ei lähtökohtaisesti ole ymmärretty määrittelykamppailuna alkoholin liberalisoinnista puoltavien ja rajoittavien näkemysten välillä, vaan yhteiskunnalliseen muutokseen liittyvien jatkuvuuksien ja epäjatkuvuuksien tunnistamisena ja käsitteellistämisenä. Kiinnostavaa on, että sekä Alkoholipolitiikka-lehden että Yhteiskuntapolitiikka-lehden pääkirjoitukset legitimoivat Alkon asemaa alkoholipoliittisena toimijana. Vaikka pääkirjoitukset ovat ilmestyneet lehdessä, jonka julkaisija on muuttanut Alkosta Stakesin kautta Terveiden ja hyvinvoinnin laitokseksi, se ei näytä vaikuttaneen Yhteiskuntapolitiikka-lehden päätoimittajana vuosina 1998–2012 toimineen Matti Virtasen esittämiin näkemyksiin suomalaisesta alkoholipolitiikasta, jota määrittä Alkon monopoliaseman säilyttäminen.

Saapunut 14.12.2015
Hyväksytty 27.9.2016

KIRJALLISUUS

- Aaltonen, Tarja & Henriksson, Lea & Karttunen, Aija & Kivimäki, Riikka & Palukka, Hannele & Silvennoinen-Nuora, Leena & Tiilikka, Tiina & Valokivi, Heli: Toimijat vanhusten hyvinvointipalveluja ohjaavissa kehittämissohjelmissa. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 37 (2009): 3, 336–352.
- Alasuutari, Pertti: Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994. Tampere: Vastapaino, 1996.
- Alavaikko, Mika & Österberg, Esa: The influence of economic interests on alcohol control policy: a case study from Finland. *Addiction* 95 (2000): 4, 565–579.
- Andersen, Torben: Pohjoismainen malli – tulevaisuuden näkymät ja haasteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (2008): 4, 402–411.
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma: Universalismi Britannian ja Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön aikakauslehti* 18 (2010): 2, 104–120.
- Autto, Janne: Kansalaisten ja kuntien vapauttaja vai rajoittaja? Valtion asemoinnit Helsingin Sanomien päivähoidokeskusteluissa. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön aikakauslehti* 23 (2015): 1, 26–45.
- Beck, Ulrich: *World at risk*. Translated by Ciaran Cronin. Cambridge: Polity Press, 2009.
- Clarke, Thomas: *Theories of Corporate Governance*. Abingdon: Routledge, 2004.
- Flynn, Norman: A Mixed Blessing? How the contract culture works. S. 58–68. Teoksessa Hanvey, Chris & Philpot, Terry (toim.): *Sweet Charity. The Role and Workings of Voluntary Organisations*. London: Routledge, 1996.
- Greimas, Algirdas Julien: *Strukturaalista semantiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus, 1979.
- Hall, Stuart: Kulttuurin ja politiikan murroksia. Teoksessa Koivisto, Juha & Lehtonen, Mikko S. & Grossberg, Lawrence & Uusitupa, Timo (toim.): Tampere: Vastapaino, 1992.
- Heikkinen, Vesa: Ideologinen merkitys: kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999.
- Huhtanen, Petri & Miekka, Mari & Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia: Suomalaisen alkoholinkäyttötavat 1968–2008. Juomatapatutkimusten tuloksia. Raportti 26/2011. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuslaitos, 2011.
- Hyvärinen, Matti: Huuto symbolina 1970-luvun opiskelijaliikkeessä. S. 80–107. Teoksessa Peltonen, Ulla-Maija & Stenvall, Kirsi (toim.): *Myytit ja symbolit. Väki voimakas 5*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 1991.
- Häikiö, Martti: Alkon historia. Valtion alkoholiliike kieltoain kumoamisesta Euroopan Unionin kilpailupolitiikkaan 1932–2006. Helsinki: Kustannus-osakeyhtiö Otava, 2007.
- Julkunen, Raija: Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino, 2001.
- Karlsson, Thomas: Nordic Alcohol Policy in Europe. The Adaptation of Finland's, Sweden's and Norway's Alcohol Policies to a New Policy Framework, 1994–2013. Helsinki: National Health Institute for Health and Welfare, 2014.
- Karlsson, Thomas & Kotovirta, Elina & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.): *Alkoholi Suomessa*. Kulutus, haitat ja politiikkatoimet. Raportti 13/2013. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuslaitos, 2013.
- Korhonen, Inkeri & Oksanen, Katja: Kertomuksen semiotiikkaa. S. 54–71. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Helsinki: Gaudeamus, 1997.
- Koski, Heikki: Hintansa väärti. Alkoholipitoisia esseitä ja muistikuvia. Helsinki: Kustannus-osakeyhtiö Otava, 1994.
- Kröger, Teppo: Hoivapolitiikan rajanvetoja. S. 99–125. Teoksessa Anttonen, Anneli & Valokivi, Heli & Zechner, Minna (toim.): *Hoiva – Tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere: Vastapaino, 2009.
- Means, Robin & Morbey, Hazel & Smith, Randall: *From community care to market care. The development of welfare services for older people*. Bristol: Policy Press, 2002.
- Moisio, Sami: Valtio, alue ja politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Tampere: Vastapaino, 2012.
- Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer: Suomi juo: Suomalaisen alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuslaitos, 2010.
- Pelkonen, Jaana: Alkoholipolitiikassa tapahtuu pieni harppaus eteenpäin. IL blogit 19.5.2016. <http://blogit.iltalehti.fi/jaana-pelkonen/2016/05/19/alkoholipolitiikassa-tapahtuu-pieni-harppaus-eteenpain/> (luettu 16.8.2016)
- Piispa, Matti: Alkoholi ja tupakka suomalaisessa mielipideilmastossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 63 (1998): 1, 14–28.
- Piispa, Matti: Valistus, holhoaminen, suojeleminen. Tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipideilmastosta. *Acta Universitatis Tamperensis* 564. Tampere: Tampereen yliopisto, 1997.
- Piispa, Matti: Mistä puhumme kun puhumme alkoholiongelmasta. Alkoholiongelmasta ja alkoholipolitiikkaa koskevat määritelmät 1950–1990. Tampereen yliopisto. Sosiologian lisensiaattitutkimus, 1993.
- Piispa, Matti: Alkoholiliberalismin suuri linja. *Alkoholipolitiikka* 55 (1990): 6, 277–283.
- Piispa, Matti: Alkoholipolitiikka-lehti: lukijakunta, käyttö, vaikutukset. *Alkoholipolitiikka* 48 (1983): 4, 208–213.
- Piispa, Matti: Raittiuskasvatuksesta alkoholivalistukseen. Suomen sanomalehdistön alkoholikirjoittelun linjat vuosina 1951–1978. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusraportti N:o 146. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1981.
- Poikonen, Heidi: Päihdehuollon lainsäädännöllinen kehitys. *Oikeus* 42 (2013): 4, 405–425.
- Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka: Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden ra-

- kentuminen ja ymmärrettävyys. Helsinki: Gaudeamus, 1997.
- Suomen Uutiset: Perussuomalaisten Terho: Alkoholilain uudistus vastaa erinomaisesti perussuomalaisten tavoitteita. Asiaa verkossa 19.5.2016. <https://www.suomenuutiset.fi/perussuomalaisten-terho-alkoholilain-uudistus-vastaa-erinomaisesti-perussuomalaisten-tavoitteita/> (luettu 16.8.2016)
- Tiililä, Ulla: Mitä viranomaisille kirjoitetaan? Korvaushakemusten argumentoinnin analyysiä. S. 205–235. Julkaisussa Kalliokoski, Jyrki (toim.): Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 1996.
- Törrönen, Jukka: Lehdistön alkoholipoliittinen asemoituminen vuosina 1993–2000. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 5, 415–431.
- van Dijk, Theun: Discourse as interaction in society. Teoksessa van Dijk, Theun (toim.): Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Volume 2. London: Sage, 1997.
- Warpenius, Katariina & Tigerstedt, Christoffer: Paljon huolta, vähän hupia. Alkoholiaiheet kirjoitukset kahdessa paikallislehdessä 2004–2007. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010): 3, 274–283.
- Yhteiskuntapolitiikka: Tietoa lehdestä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2016. <https://www.thl.fi/fi/web/yhteiskuntapolitiikka/tietoa-lehdesta> (luettu 19.5.2016)

ENGLISH SUMMARY

Hannele Palukka & Petra Auvinen & Tiina Tiilikka: Alko's subject positions in the editorials of Alkoholipolitiikka and Yhteiskuntapolitiikka in 1970–2012 (Alkon toimija-asemat Alkoholipolitiikka- ja Yhteiskuntapolitiikka-lehden pääkirjoituksissa 1970–2012)

The article examines alcohol policy editorials published in the Finnish alcohol and drug studies journal “Alkoholipolitiikka”. The journal was renamed as “Yhteiskuntapolitiikka” (Journal of Social and Public Policy) in 1998 to reflect a broader focus on all social and welfare issues. Based on a qualitative analysis of 25 editorials in 1970–2012, the article asks the following questions: 1) What subject positions do the editorials construct for relevant actors, including the state alcohol monopoly Alko Oy, public debate, citizens and public opinion? 2) What kinds of linguistic strategies do the editorials use in their argumentation? 3) How do the editorials apply those strategies in their effort to legitimize Alko's position as an alcohol policy actor?

Alko was defined through three distinct subject

positions that we named as responsible, obligated and accustomed Alko. Each subject position is embedded within its own historical-temporal context: responsible Alko in the period of welfare state expansion in the 1970s and 1980s; obligated Alko in the era of the competition state in the 1980s and 1990s; and accustomed Alko in the period of global competition society from the beginning of the 2000s to the present day. In establishing Alko's status as a legitimate actor, the editorials mainly use epistemic, regulatory and individualized strategies as well as a strategy by which states of affairs are presented as a natural fact. The editorials analysed are published in a journal whose publisher has changed, first, from Alko Oy to the National Research and Development Centre for Welfare and Health, and then to the National Institute for Health and Welfare. Despite these changes, the editorials discussing Finnish alcohol policy have consistently advocated the existence and legitimacy of the state alcohol monopoly in Finland.

Keywords: alcohol policy, Alko, journal editorial, qualitative research, periodization, Finland.